

DİLİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN KUR'AN'IN ÜSLÛBU

Arş. Gör. Mustafa KARAGÖZ*

Özet

Bu çalışmada, dilin işlevleriyle ilişkisi bakımından Kur'an'ın bazı üslûp özellikleri incelenecektir. Farklı sınıflandırmalar olmakla birlikte, dilin işlevleri; gönderge (tasvir) işlevi, duygusal işlev, çağrı işlevi, ilişki işlevi, üstdil işlevi ve sanatsal işlev olmak üzere altı kategoride ele alınabilir. Kur'an'ın tamamı, dilin işlevlerinden bilgi vermeyi amaçlayan tasvir işleviyle örtüşmektedir. Duygusal işlevle, Kur'an kıssalarının duygusal yönü, Kur'an'da yan anlamların kullanılması gibi durumlar; dilin çağrı işleviyle Kur'an'daki emir ve yasaklar; ilişki işleviyle, tekrarlar, huruf-i mukatta'a, tenbih edatları gibi durumlar örtüşmektedir. Kur'an'da bazı kelime ve kavramların değişik üslûplarla açıklanması dilin üst-dil işleviyle; Kur'an'da kullanılan mübalağa ve iltifat gibi sanatlar ise sanatsal işlevle örtüşmektedir. Şüphesiz, Kur'an'ın üslubuyla dilin işlevleri arasındaki ilişki bu kadarla sınırlı değildir. Ancak bir yaklaşım denemesi olan bu çalışmada az sayıda örnekle yetinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Dilin İşlevi, Edebi Sanatlar, Üslûp

The Style of the Qur'an in Point of Functions of Language

Abstract

In this study, we will focus on the style of the

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Qur'an in point of Language Functions. According to Roman Jakobson, language has six functions: referential function, emotive function, conative function, phatic function, metalinguistic function, poetic function. All of the Qur'an overlaps with the referential function of language. The emotional side of the Qur'anic narratives and connotations that are used in the Qur'an, overlap with the emotive function. Imperative and forbid modes are in touch with conative function. The repetitions in the Qur'an and the warning prepositions overlap with the phatic function. Using different styles, the explanation of some words and concepts overlaps with metalinguistic function. And the literary utilizations, like the exaggeration, overlap with the poetic function.

Keywords: *Qur'an, language function, literary art, wording.*

I. Giriş

Üslûp, bir yazarın metnini ya da konuşan bir bireyin sözünü oluştururken dilin vasıta ve imkânlarını kendine ait ölçütlerle seçip kullanması sonucu ortaya çıkan özellikler olarak tanımlanabilir.¹ İlahî ya da beşerî olsun, her sözün kendine ait bir üslûbunun olması doğal bir durumdur. *Kur'an'ın üslûbu* Kur'an nazımının oluşumunda ve lafızlarının seçiminde izlenen yol olarak tanımlanmıştır.² Kur'an'ın üslûbunun bilinmesi onun anlaşılması açısından son derece önemlidir.³

¹ Bkz. Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual, İstanbul, 2002, s. 40; krş. Muhammed Abdülazîm Zerkânî, *Menâhîlül-İrfân fî Ulûmî'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II/325. Üslûp Türkçemizde *biçem* olarak da bilinmektedir. Biçemi (üslûbü), dilin ya da bireyin anlatım araç ve olanaklarını dilbilimsel ilkelerle inceleyen bilim dalına *biçembilim* denmektedir. Bkz. Vardar, *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 40.

² Bkz. Zerkânî, II/325.

³ Düccane Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı*, Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 115, 125; Muhammed Aydın, "Kur'an'da Teşbihli Anlatım Üslûbu", *Sakarya Ü.İ.F. Dergisi*, Sakarya, 2001, sayı: 4, s. 85-86.

Kur'an'ın ilk muhataplarının, sözlü anlatımın egemen olduğu bir kültür ortamına sahip oldukları bilinmektedir.⁴ Muhatapların bu durumu gözetilerek Kur'an yazılı bir metin olarak değil,⁵ sözlü bir hitap şeklinde 23 yıllık bir sürede indirilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın üslûbunun, sözlü kültürün üslûp ve anlatım özelliklerini⁶ taşıdığını söyleyebiliriz.⁷ Kur'an'ın üslûbunun sözlü kültürün özelliklerini taşıması ilk muhatapları açısından herhangi bir sorun teşkil etmediği halde, sonraki muhataplar açısından bir takım anlama problemlerini beraberinde getirmiştir.⁸ Bu problemlerin aşılmasına yönelik olarak, çeşitli ilim dalları ortaya çıkmış, fıkıh usûlü, tefsir usulü, Kur'an ilimleri ve belâgat ile bu alandaki boşlukların doldurulması amaçlanmıştır.⁹ Kur'an'ın üslûbunun dilin işlevleri açısından ele alınıp ince-

⁴ Sözlü anlatımın egemen olmasından maksat, okuma-yazmanın bilinmemesi değil, toplumun okuma-yazmanın gerektirdiği alışkanlık ve kavramlara sahip olmamasıdır. Bkz. Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı*, s. 117-118; *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlam'ın Tarihi, Tibyan*, İstanbul, 1997, s. 107.

⁵ Kur'an'ın "sözlü hitap" oluşundan kastımız üslûbunda sözlü iletişimin özelliklerinin hâkim olmasıdır. Bu anlamda Kur'an'ın "sözlü hitap" oluşuyla, Levh-i Mahfuz'daki, keyfiyeti Allah tarafından bilinen varlığı ve bugün Mushaflardaki yazılı hali arasında bir çelişki olmadığını düşünüyoruz. Kur'an'ın sözlü hitap oluşunun bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Krş. Necdet Çağıl, "Kur'an Dili ve Retoriği Adlı Kitap Üzerine", *Marîfe*, yıl:4, sayı:2, Konya, 2004, s. 91.

⁶ Sözlü ve Yazılı Kültür karşılaştırması için bkz. Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul, 1995; 20-21, 46-75, 122-123; Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı*, s. 119-121; Ömer Özsoy, *Tarihsellik Yazıları*, Kitâbiyât, Ankara, 2004, 57-58; Recep Alpyağıl, *Kimin Tarihi? Hangi Hermenötik?* Ağaç Yayınları, İstanbul, 2003, s. 93-109; Öztürk, s. 15-17; Jacques Ellul, *Sözün Düşüşü*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998, s. 62-67.

⁷ Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlam'ın Tarihi*, s. 107-114; *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı*, s. 117-119; Mustafa Ünver, "Kur'an'ı Anlamada 'Söz' Merkezli Bir Vasatın Rolü" *İslâmiyât*, Ankara, 2003, cilt: 6, sayı: 1, s. 151-152; Mustafa Öztürk, *Kur'an Dili ve Retoriği*, Kitâbiyât, Ankara, 2002, s. 11-16, 28; Alpyağıl, s. 99, 111-112.

⁸ Sözlü kültürün egemen olduğu Kur'an'ın ilk muhatapları açısından sorun olmayan hususların, yazılı kültürün yaygın olduğu sonraki muhataplar için sorun olmasıyla ilgili bkz. Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı*, s. 122-124; *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlam'ın Tarihi*, s. 121-122; Alpyağıl, 105-107.

⁹ Ünver, s. 150, 154-155; Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı*, s. 122.

lenmesi de, Kur'an'ın sonraki muhataplarıyla ilgili ortaya çıkan bir takım anlama problemlerinin çözümüne katkı sağlayabilecek ya da daha önceki çözüm önerileriyle karşılaştırılabilecek niteliktedir.

Bu çalışmada, dilin işlevleriyle ilişkisi bakımından Kur'an'ın bazı üslup özelliklerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Dilin işlevleri ve Kur'an'ın üslubu ilişkisi üzerinde dururken vereceğimiz örneklerin birçoğu Kur'an'ın sözlü hitap olmasından kaynaklanan üslup özelliğinin bir sonucu olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, Kur'an'ın kendine ait üslubunu salt sözlü kültürün özelliklerini taşımasına indirgemek doğru değildir. Zira Kur'an'ın bu özelliğinin dışında kalan üslup özellikleri de vardır. Dolayısıyla Kur'an'ın üslup özelliklerini dilin işlevleri açısından incelerken kullanacağımız örneklerin hepsi, onun sözlü hitap olmasının bir sonucu değildir. Kur'an'ın, genel üslup özelliklerini yansıtan örneklerle de yer verilecektir.

II. Dilin İşlevleri

*“Dilin, dil birimlerinin dış dünya, konuşan birey ve muhatap açısından yerine getirdiği, üstlendiği iş veya dil birimlerinin belli bir amaçla kullanılışı”*¹⁰ olarak tanımlanabilecek, dilin işlevleri, farklı ilim adamları tarafından değişik şekillerde sınıflandırmıştır.¹¹ Bu sınıflandırmalardan en yaygın olanı Roman Jakobson'un yaptığı altılı tasniftir.¹²

¹⁰ Bkz. Vardar, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, s. 122.

¹¹ Bu sınıflandırmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Veysel Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, İstanbul 2002, 31-32; Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, YKY, İstanbul, 1994, s. 23-25; Berke Vardar, *Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual, İstanbul, 1998, s. 63-66.

¹² Indiana Üniversitesi'nde üslup/biçem konusunun tartışıldığı uluslararası bir konferansın kapanış konuşmasında Roman Jakobson dilin altı işlevi üzerinde durmuş ve bu işlevleri tanımlamıştır. Sözkonusu konuşma daha sonra *Style in Language* adlı kitapta “Closing Statement: Linguistics and Poetics” başlığıyla yayınlanmıştır. Bkz. Thomas A. Sebeok (editör), *Style in Language*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, s. 350-377. Aynı konuşma Roman Jakobson'un *Essais de Linguistique* adlı kitabında “Linguistique et Poétique” başlığıyla

Jakobson iletişim faaliyetinin unsurlarından hareketle, diğer bir deyişle, iletişimin unsurlarından herhangi birinin öne çıkmasına göre, dilin altı işlevi olduğunu öne sürmüştür.¹³

İletişim bir konuşan ile bir dinleyen arasında herhangi bir kanal/vasıta ile gerçekleşen faaliyettir. Bu üçü, yani konuşan, dinleyen ve kanal, iletişimin en temel unsurları olarak kabul edilebilir. Bu üç temel unsurun yanı sıra, iletişim faaliyetinin tam olarak gerçekleşmesi için, bir ileti/mesaj, bu iletinin bir bağlamı/göndergesi ve iletişime girenlerin ortak olarak kullandığı bir kod, (yani simgeler bütünü) olması gerekir. Konuşan, muhatap, mesaj, bağlam/gönderge, kanal ve koddan oluşan, iletişimin *unsurlarını aşağıdaki gibi göstermek mümkündür:*

BAĞLAM/GÖNDERGE

KONUŞAN/KAYNAK → İLETİ/MESAJ → ALICI/MUHATAP

KANAL/VASITA

KOD

Konuşan, mesajı sözle ifade eden ya da yazıp kaleme alan kişi, yani mesajın kaynağıdır. **Alıcı/muhatap**, konuşanın ya da yazarın kodladığı iletiyi alıp, bu iletinin kodunu çözen ve anlamaya çalışan kişidir. İletişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi açısından, konuşan kişi alıcıların durumunu gözetmelidir. Ayrıca sözlü iletişim canlı bir etkinlik olduğu ve konuşan kişi aktif bir durumda bulunduğu için, sözlü iletişimde dinleyenlerin yanlış anlamalarını

Fransızca olarak yayınlanmıştır. Bkz. Roman Jakobson, *Essais de Linguistique Générale*, Paris, 1963, s. 209-248. krş. Mehmet Rifat, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*, YKY, İstanbul 1998, II/81-86.

¹³ Roman Jakobson, "Closing Statement: Linguistics and Poetics", *Style in Language*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, s. 353; *Essais de Linguistique Générale*, Paris, 1963, s. 213-214.

düzeltilme imkânı vardır. Fakat yazılı iletişimde bu durum sözkonusu değildir. Zira konuşan kimse, metin oluştuktan sonra devre dışı kalır ve alıcı/muhatap aktif konuma geçer. Yazılı iletişimde okurun yazara soru sorma imkânı olmadığı için, maksadın anlaşılıp anlaşılmadığını test etme imkânı olmaz. Dolayısıyla, yazılı iletişimde muhatabın daha yoğun bir çaba içerisine girmesi gerekmektedir. Ayrıca yazılı iletişimde bağlam bilgisinin önemi de artmaktadır.¹⁴ **Gönderge**, iletişimin gerçekleştiği bağlam ya da iletişim sırasında kendisinden söz edilen kişi veya kavramdır.¹⁵ Göndergesi olmayan bir ileti düşünülemez. **Mesaj** “kaynak tarafından alıcıya belli bir amaçla iletilen duygu, düşünce, niyet ve bilgiyi yansıtan anlamlardır.”¹⁶ Edebi ve dini ağırlıklı metinlerde mesajın tümünü her okurun aynı şekilde ve aynı oranda anladığını söylememiz zordur. Bu yüzden bu tür metinleri okuyanlar farklı sonuçlara ulaşabilir. Yorum farklılıklarının en temel nedenlerinden birisi budur. **Kanal**, iletinin kendisiyle ulaştırıldığı araç ya da yoldur. Diğer bir ifadeyle konuşan ile dinleyenin ilişki kurduğu düzlemdir. Bu bir kitap sayfası olabileceği gibi, bir gazete sayfası ya da bilgisayar ekranı

¹⁴ Özsoy, 57-58. Anlamın tayini açısından bağlamın rolü hakkında geniş bilgi için bkz. Şahin Güven, *Kur'an'ın Anlaşılmasında ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, Denge Yayınları, İstanbul, 2005, s. 237-297.

¹⁵ Jakobson'un iletişimin unsurlarını sayarken zikrettiği “context” terimi karşılığında kullanacağımız terim konusunda ve bu terimin içeriğini ifade etmekte güçlük çektiğimizi itiraf etmeliyiz. Bu yüzden, Jakobson'un, “gönderge” ile ilgili ifadelerini olduğu gibi aktarmakta fayda görüyoruz: “To be operative the message requires a **context** referred to (**referent**) in another, somewhat ambiguous, nomenclature), seizable by the addressee, and either verbal or capable of being verbalized.” Jakobson *context/bağlamı* biraz muğlak bir terim olduğunu göz önünde bulundurmak suretiyle “referent” yani gönderge terimiyle açıklamaktadır. Bkz. Jakobson, “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, s. 353; *Essais de Linguistique Générale*, s. 213. Sorun, muhtemelen “referent” teriminin “anlam”ın karşılığında da kullanılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Belki de bu yüzden, Jakobson *bağlamı* “referent” terimi ile açıklarken muğlak ve bulanık nitelermelerini getirerek ihtiraz kaydıyla birlikte kullanmıştır.

¹⁶ Bkz. Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açısından Dinî İletişim*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2003, s. 31; krş. Pak, *Allah-İnsan İletişimi*, s. 14.

olabilir. Sözlü iletişimde kanal ses dalgalarıdır. **Kod/simge** ise, iletinin üretildiği dildir. Anlaşmanın sağlanabilmesi için konuşucuyla alıcının ortak bir dil üzerinde birleşmesi gerekir. Ancak burada kastedilen, sadece dar anlamda (belli bir millete ait dil anlamında) dil değildir.¹⁷ Kod/simge sadece dilsel olmayıp; aynı zamanda kültürel ve estetikdir. Bundan dolayı, konuşan/yazar muhatapın sahip olduğu dilsel, kültürel ve estetik kodların bilincinde olarak sözü/metni oluşturmalıdır. Aynı şekilde, alıcı/muhatap konuşanın kullandığı kültürel ve estetik kodlar hakkında bilgi sahibi olduğu oranda konuşucuyu ya da metni anlar.¹⁸

Yukarıdaki şemada, insanlar arası iletişimin gerçekleşmesi için gerekli unsurlar gösterilmiştir. Bununla birlikte, iletişimi sadece insanlar arası bir etkinlik olarak sınırlayamayız. Allah ile insanlar arasında da bir iletişim söz konusudur. Ancak, Allah'ın insanlarla iletişimi insanların kendi aralarındaki iletişimden hem ontolojik olarak hem de gerçekleşme şekli bakımından farklıdır.¹⁹ Dolayısıyla, Allah'ın insanlarla iletişiminde ortaya çıkan unsurlar, insanlar arası iletişimde tezahür eden unsurlardan biraz farklıdır. Allah seçtiği özel elçiler aracılığıyla insanlara ilettiler (vahiy) göndermiştir. Allah'ın insanlara hitap ettiği bu

¹⁷ Bkz. Görener, s. 234.

¹⁸ İletişimin unsurları hakkında geniş bilgi için bkz. Zeynel Kiran-Ayşe Kiran, *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 75-84; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, Multilingual, İstanbul, 1999, s. 208-209; *Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri*, s. 63; Rifat, I/37, II/82-83; İsa Kayaalp, *İletişim ve Dil*, TDV Yayınları, Ankara 1998, s. 108-109; Hüseyin İlter Taşkiran, *Yazı ve Mimari*, YKY, İstanbul 1997, s. 13, 16; Zekeriyâ Pak, *Allah-İnsan İletişimi*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2005, s. 12-17; İbrahim Görener, "İletişimin Unsurları Açısından Vahiy-Kıraat İlişkisi", *E.Ü.S.B. Enstitüsü Dergisi*, sayı 11, Kayseri 2001, s. 232-234; Kılıç, s. 16-17.

¹⁹ Pak, s. 17, 51-53. Allah-insan iletişiminin, sözlü (kavli) boyutu çalışmamızla ilgilidir. Sözsüz iletişim çalışmamızın kapsamına girmediği gibi, insanın kaynak durumunda olduğu iletişim türü de (dua) konumuz dışıdır. Allah-insan iletişiminin tüm bu boyutları hakkında geniş bilgi için bkz. Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, t.y., s. 168-250; Pak, s. 21-230.

süreçte **kaynak** Allah'tır.²⁰ Allah mesajını Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygambere vahyetmiştir. Bu durumda **kaynak** (*konuşan*) Allah, **muhatap** (*alıcı*) ise ilk boyutta Hz. Peygamber'dir.²¹ Vahye mazhar olan Hz. Peygamber kendisine vahyedilene insanlara tebliğ etmekle yükümlü kılınmıştır.²² Böylece Allah-insan iletişiminin ikinci boyutunda Hz. Peygamber **kaynak** konumuna geçmiştir. Ancak, Kur'an Allah kelamı olduğu için, Allah-insan iletişimde Hz. Peygamber hiçbir zaman iletinin asıl ve gerçek kaynağı değildir. Sadece iletişimin birinci boyutunda iletiyi alan ve anlayan, ikinci boyutunda ise tebliğ edip aktarandır.²³ Vahyin yazıya geçirilmesinden sonra ise **kaynak** bizzat metnin kendisi olmuştur.²⁴ Kur'an'ın ilk muhataplarıyla, tenzil sonrası dönemde yaşayan sonraki muhatapları Allah-insan iletişiminin, **alıcısı** konumundadır.²⁵ Allah-insan iletişimde **ileti**, bilgilendirme, uyarma, müjdeleme vb. amaçlarla Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği ifade ve anlamlar,²⁶ bu iletişimde **gönderge/bağlam** ise, en geniş anlamıyla nüzul ortamı ve bu ortamda yaşananlardır.²⁷ İletinin **kodu** Arapçadır.²⁸ Al-

²⁰ Pak, s. 14, 55-60.

²¹ Pak, s. 53; 89-93. Allah-insan iletişimini insanlar arası iletişimden farklı kılan husus da bu aşamadır. Bu aşama hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pak, s. 52-98; Izutsu, s. 194-195; Görener, s. 225.

²² Mâide, 5/67.

²³ Pak, s. 99; Allah-insan iletişimde Hz. Peygamber'in konumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pak, s. 99-102; Görener, s. 223-235.

²⁴ Pak, s. 14, 49, 147-150

²⁵ Pak, s. 14, 102-110, 225.

²⁶ Pak, s. 15.

²⁷ Allah-insan iletişimde *gönderge/bağlamın* nüzul ortamı olması, Kur'an'ın günümüz insanı için bir şey söylemediği şeklinde anlaşılmalıdır. Aksine, *bağlamın*, nüzul ortamı olması, Kur'an mesajlarının günümüzde daha iyi anlaşılabilmesine olanak tanır. Zira Kur'an'ın günümüz insanı tarafından anlaşılması nüzul ortamının iyi bilinmesine ve günümüzdeki şartların göz önünde bulundurularak arada bağlantı kurulmasıyla doğru orantılıdır. Krş. Fazlurrahman, *İslam ve Çağdaşlık*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1998, s. 73-74.

²⁸ İbrahim, 14/4; Zuhuf, 43/3. Bu konu esasen Kur'an'ın nüzul keyfiyeti, nüzul aşamaları ve bu konuda ortaya konan görüşlerle doğrudan ilgilidir. Zekeriya Pak'ın da belirttiği gibi, Kur'an'ın nüzulünün Allah-Cebrail-Peygamber süreci gizli ve gizemli olup, insanlar tarafından göz-

lah-insan iletişiminde **kanal**, iletişimin safhalarına göre değişik şekillerde tezahür eder. Allah ile Hz. Peygamber arasında gizli ve gizemli bir keyfiyette iken,²⁹ Hz. Peygamber ile insanlar arasındaki kanal, gelen vahiyleri aktarma esnasında Peygamber'in ağzından çıkan sözler, vahyin yazılmasından sonra ise vahyin iletildiği ya da yazıldığı her türlü araçtır. Allah-insan iletişiminin kendine özgü bu safhaları iletişimin unsurlarıyla ilgili yukarıda geçen şemaya şu şekilde uyarlanabilir:

BAĞLAM/GÖNDERGE

(Nüzul Ortamı/Tenzil Dönemi =>Kur'an'ın Tamamı)

KONUŞAN/KAYNAK → *İLETİ/MESAJ* → *ALICI/MUHATAP*

(Allah => Peygamber => Metin) (emir nehiy vb. anlamlar) (Peygamber =>İnsanlar)

KANAL

(Levh-i Mahfuz => Vahiy => Mushaf)

KOD

(Arapça)

İnsanlar iletişimde, her zaman birbirlerini kolayca anlayabilecek ipuçlarını bulamazlar. Özellikle, kullanılan cümleden lâfzî anlamının ötesinde bir anlam kastedilmesi mümkün ise, anlama daha da güçleşir. Bu aşamada, "sözü söyleyenin ya da metni üretenin niyetini ve kullandığı dilsel birimlerle ne yapmak istediğini, daha doğrusu kullanılan dilsel birimlerin işlevini anlamaya çalışmak",³⁰ sözü ya da metni anlamaya yardımcı olur. İletişimin tam olarak kurulabilmesi için, kullanılan kelime, cümle, pasaj ve metnin ne

lemlenebilir değildir. Ancak, İlahi mesajın Hz. Peygamber'in ağzından Arapça olarak "kelam"a dönüşmesi gözlemlenebilir bir olgu olup, iletinin dilinin Arapça oluşundan maksat da budur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pak, 49, 95-99, 111-117; Görener, s. 224-226.

²⁹ Pak, s. 16.

³⁰ Kılıç, s. 16.

gibi bir işleve sahip olduğunu bilmek önemlidir. Yazılı metinlerde, dilin işlevlerinin önemi daha da artar; çünkü konuşan/yazar bizzat karşımızda değildir. Kullanılan kelimenin ya da cümlenin işlevinin bilinmesi, yazılı metnin göndergesinin tespit edilmesine yardımcı olur. Bu bakımdan, yazılı bir metnin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için metinde kullanılan kelime ve cümlelerin işlevlerini belirlemek gerekir. Bir iletinin her zaman sadece bir işlevi olmaz; o aynı zamanda birden çok işlev içerebilir. Daha doğrusu, yalnızca bir tek işlevi olan bildiriler bulmak zordur.³¹ Bu durumda iletinin anlamı bu işlevlerin tamamı göz önünde bulundurulurken anlaşılmaya çalışılmalıdır.

İletişimin altı unsurundan herhangi birinin ön plana çıkmasına göre dilin işlevleri belirlenir. Dilin işlevleri iletişimin bu altı unsuruyla bağlantılı olarak şöyle gösterilebilir:³² *BAĞLAMSAL/GÖNDERGESEL İŞLEV*³³

(Bağlam/Gönderge)

DUYGUSAL İŞLEV → *SANATSAL İŞLEV* → *ÇAĞRI İŞLEVİ*

(Konuşan/Kaynak) → (İleti/Mesaj) → (Dinleyen/Muhatap)

İLİŞKİ İŞLEVİ

(Kanal)

ÜST-DİL İŞLEVİ

(Kod)

³¹ Jakobson, "Closing Statement: Linguistics and Poetics", s. 353; *Essais de Linguistique Générale*, s. 214; krş. Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 209; Kıran, 86; Kılıç, 33.

³² Dilin işlevleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Jakobson, "Closing Statement: Linguistics and Poetics", s. 353-358; *Essais de Linguistique Générale*, s. 213-220; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202; 209- 216; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 122; *Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri*, s. 63-66; Rifat, I/37-38, II/81-86; Kıran, s. 87-103; Kılıç, s. 31-40; Tahsin Görgün, *İlahî Sözün Gücü*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 89-90.

³³ Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu şemada gösterilen işlevleri Kur'an'ın üslup özellikleri açısından ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz için, dilin işlevlerinin Kur'an'ın hangi üslup özelliklerine tekabül ettiğini göstermedik. Kaldı ki, dilin işlevleriyle Kur'an'ın üslupları arasındaki ilişkinin şemayla gösterilmesinin bir tür sınırlandırma anlamına geleceğini düşünüyoruz. Oysa, burada ele alınacak üslup özellikleri sadece birer örnek kabilinden olup, genişletilmeye ve geliştirilmeye müsaittir.

1. Bağlamsal İşlev (Göndergesel İşlev)

Bağlamsal işlev, bağlama yönelerek dilsel iletişimde üzerinde durulan konu hakkında bilgi vermeyi, olguların dil yoluyla aktarılmasını, amaçlayan işlevdir. Dil iletiyi olduğu gibi ifade etmek amacıyla düzenlenmiş, kelimeler temel anlamda kullanılmış ise göndericilik işlevi sözkonusudur. Bu işlev, düz anlama yönelik olup muhataba bilgi vermeyi, bir düşünce iletmeyi amaçlar. Bu yüzden, neredeyse hemen her bildirinin göndergesel işlevi vardır.³⁴ Bu yönüyle Kur'an'ın tamamı Yaratıcı'nın insanlara mesajı olduğu ve "nüzul ortamı" olarak ifade edilebilecek belli bir bağlama yöneldiği için göndergesel işleve sahiptir, diyebiliriz. Bununla birlikte, ileride göreceğimiz üzere, göndergesel işleve ek olarak, farklı ayetlerde yerine göre diğer işlevler de devreye girmektedir.

2. Duygusal İşlev

Bildirinin, konuşucuya yönelik olduğu bu işleve göre, sözün üzerinde konuşucu/sözü söyleyenin damgası vardır. Sözün söyleyenin izini, sözde bulmamız mümkündür. Burada, konuşucu, göndergenin, yani söylemek istediği şeyin niteliğini belirtmenin yanı sıra, gönderge ile ilgili olarak iyi kötü, güzel, çirkin, estetik, etik gibi değer yargılarını belirterek kendi düşüncesine yer verir. Konuşucunun konuyla ilgili kendi duygularını yansıtması muhatapta belli bir duygu oluşturmak amacıylaadır. Dolayısıyla, duygusal işlevde söz üzerinde konuşucunun damgasının olması ve sözün, konuşucunun duygularını yansıtması, aynı zamanda mu-

³⁴ Dolayısıyla göndergesel işlev, bildirinin düz ya da bilişsel anlamı olarak da anlaşılabilir. André Martinet, dilin en temel işlevinin bildirişim olduğunu belirtirken, muhtemelen dilin göndergesel işlevine dikkat çekmek istemiştir. Bkz. André Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim*, Multilingual, İstanbul, 1998, s. 17. Göndergesel işlev hakkında geniş bilgi için bkz. Jakobson, "Closing Statement: Linguistics and Poetics", s. 353; *Essais de Linguistique Générale*, s. 214; Vardar, *Yüzmüncü Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202, 209; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 105, Kıran, s. 87-88; Rifat, I/37-38, II/83; Kılıç, 32-34.

hatap üzerinde bir etki oluşturmaya yöneliktir. Diğer bir deyişle, sözün konuşan kimsenin duygularını taşıması, muhatapta oluşturulması amaçlanan etkilere engel değildir.³⁵ Gönderge işlevine oranla, duygusal işlev öznel ve duygusal yönü ağır basan bir işlevdir. Duyguların, heyecanların, korkuların, sevinçlerin, üzüntülerin, coşkuların anlatılması bu yolla gerçekleşir.³⁶ Yazar ya da konuşucu “*bu yolla kendi düşüncelerini, duygularını, dünya görüşünü, evreni algılayışını, nesnelere ve olgular karşısındaki tutumunu okuyucuya ya da karşısındakine*”³⁷ iletir. Dolayısıyla, sözcüklerin yan anlam ve biçimsel özelliklerinden yararlanır. Dil insanların maksat ve iradelerini ifade etme aracı olmasının yanı sıra, duyguların dile getirilme aracıdır.³⁸ Edebiyat kuramlarından *Duygusal Etki Kuramına* göre, dil bilgi verme ve tasvir etme işlevinden çok, duyguları dile getirmek ya da muhatapta duygular oluşturmak amacıyla kullanılır.³⁹

Dilin duygusal işlevi Kur'an'da önemli ölçüde kulla-

³⁵ Duygusal işlevin konuşucuya yönelik olması ve söz üzerinde konuşucunun damgası olmasından maksat, dilin bu işlevinde iletişimin unsurlarından *konuşucunun* ağır basması, diğer bir deyişle bu işlevin oluşmasında *konuşucunun* etkin olmasıdır. Yoksa, duygusal işlevin ağır bastığı söz ya da metinlerde, ortaya konan duygu vs'den etkilenmesi beklenenler, vereceğimiz örneklerde de görüleceği üzere, doğal olarak muhataplar ya da okurlardır. Nitekim, Jakobson duygusal işlevin, *gönderici/konuşucu* üzerinde odaklandığını, *konuşucunun* konuyla ilgili duygularını yansıttığını belirttikten sonra şu ifadelerle yer vermektedir: “*Duygusal işlev, gerçek ya da yapmacık, belli bir duygu izlenimi oluşturmayı amaçlar.*” (*It tends to produce an impression of a certain emotion whether true or feigned*). Bkz. Jakobson, “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, s. 354; *Essais de Linguistique Générale*, s. 214. krş. Rifat, II/83; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 209.

³⁶ Duygusal işlev hakkında geniş bilgi için bkz. Bkz. Jakobson, “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, s. 354-355; *Essais de Linguistique Générale*, s. 214-216; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202, 209-210; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 23; Rifat, II/83; Kılıç, 35-36.

³⁷ Kılıç, s. 36.

³⁸ Görgün, s. 89.

³⁹ “Duygusal Etki Kuramı” hakkında daha geniş bilgi için bkz. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 229-232.

nılmıştır. Duygusal işlevin ağır bastığı üslûplara Kur'an ayetlerinden birçok örnek verilebilir. Ancak burada Kur'an kıssalarının duygusal amaçlı kullanılması, kelimelerin anlamlarının kullanılması ve değer yargılarına yer verilmesiyle ilgili örnekler sunulacaktır.

Kur'an'da yer alan kıssalar duygusal yönün göze çarptığı en önemli üslûplardan biridir. Zira, Kur'an kıssalarıyla kastedilen hedef, sadece kıssalarda geçen olaylar hakkında bilgi vermek değil, Kur'an'ın en temel amacı olan insanın hidayetini gerçekleştirme yolunda duyguları harekete geçirmek, itikâdî, ahlâki, sosyal vb. konularda muhatapların geçmiş toplumların tecrübelerinden ibret almalarını sağlamaktır.⁴⁰ Başka bir deyişle, Kur'an'da insanlara doğru ve iyi gösterilirken kullanılan üslûplardan birisi kıssalardır. Kur'an kıssaları bir yandan bilgi verirken (dilin göndergesel işlevi) bir yandan da duygulara hitap etmektedir (dilin duygusal işlevi). Dolayısıyla maksat doğrudan değil de, duygusal bir renk katmak suretiyle ifade edilmek istendiğinde kıssalara başvurulmuştur, denilebilir. Kur'an'da zikredilen kıssalar, bu açıdan incelendiğinde Hz. Peygamber ve ashabına güven ya da teselli verme, müjdeleme, uyarma, özendirme, sakındırma, öğüt verme gibi psikolojik amaçlar tespit edilebilir.⁴¹ Gerçekten, Kur'an'da kıssalar edebi bir tarzda ve duygusal bir biçimde işlenerek insanlar üzerinde etki

⁴⁰ Bkz. Ömer Faruk Yavuz, *Kur'an'da Sembolik Dil*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006, s. 356; Kıssaların hidayet rehberi olmalarının mahiyeti hakkında geniş bilgi için bkz. Görgün, s. 73, 81-100; Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 144, 147-148. Kıssaların duygulara hitap ettiği ve ibret amaçlı anlatıldıklarından, onların tarihsel gerçekliklerinin olmadığı sonucuna varılmamalı, Kur'an'ın bu tür bir amaç gütmemesi, anlattığı konuların tarihsel açıdan gerçek olmaması şeklinde anlaşılmalıdır. Bkz. Yavuz, s. 361-362; Görgün, 77-79; Demir, s. 130-132.

⁴¹ Bkz: Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 36, 38; Yavuz, s. 372-373; Demir, 145-150.

uyandırmak,⁴² çekilen sıkıntıların hafifletilmesine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Müfessirler Kur'an kıssalarının bu özelliğine dikkat çekmişlerdir. Örneğin, “*Tâ hâ. Biz bu Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik*”⁴³ ve devamındaki ayetlerin peşinden, Hz. Peygamber'in nübüvvetin yük ve sıkıntılara tahammül etme, başarıya ulaşıncaya kadar zorluklara sabretme konusunda Hz. Musa'yı örnek alması istendiği için, Musa kıssası zikredildiği müfessirlerce ifade edilmiştir.⁴⁴ Peygamberliğin sıkıntı vermek amacıyla lütfedilmediği açıkça zikredildikten sonra, aynı maksat kıssa üslubu kullanılma suretiyle duygusal bir renk katılarak dile getirilmiştir.

Yünus Sûresi'nde Âd kıssası anlatılırken muhatapların duyguları dikkate alınmıştır: Bu ayetlerde olayın geçmişi ile ilgili ayrıntılar, Hûd Peygamberin ve Âd toplumunun özellikleri anlatılmamış, bunun yerine “Hûd ve onun kavmi arasında cereyan eden tartışma ve diyaloga ve hemen azabın anlatımına geçilmiştir. Burada “duyguları sarsan, infial uyandıran; yürekleri ve akılları etkileyen eşsiz bir üslup ile Kur'an, azabı tasvir etmiştir. Bu tabloda kasırğa, uğultu, ardı arkası kesilmeyen felaketler, insanları sökülmiş hurma kütükleri gibi savuran kasırganın gücü anlatılmaktadır.”⁴⁵ Âd kıssası anlatılırken yapılan bu tasvirle muhatapların duyguları harekete geçirilerek daha çok etkilenmeleri amaçlanmıştır.

Halefullah kıssaların amaçlarını dört alt başlıkta toplamaktadır. Bu amaçların ilk üçü yine kıssaların duygusal yönüne vurgu yapmaktadır:

⁴² Halefullah, s. 159-160.

⁴³ Tâ Hâ, 20/1-2.

⁴⁴ Halefullah, s. 135; krş. Abdullah b. Ömer Nasiruddin el-Beydâvi, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Tevîl*, Hakikat Yaynevi, İstanbul, 1990, III/308.

⁴⁵ Halefullah, s. 158.

1. Hz. Peygamber ve müminlerin üzerindeki psikolojik baskının hafifletilmesi;
2. Bu psikolojik baskının hafifletilmesinin yanı sıra güçlü-pozitif duyguların, İslam inanç ve ilkelerine yöneltilecek; can ve malı; hak, hayır ve iyilik uğruna feda etmeye kanalize edilmesi;
3. Bu iki hedefin bir sonucu olarak, inananların yüreklerine güven ve huzur, inanmayanların yüreklerine ise korku, endişe ve psikolojik ıstırap tohumlarının ekilmesi;
4. Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğu, ona vahiy indirildiği ve onun vahiy bilgilerini tebliğ ettiğine işaret edilmesi.⁴⁶

Kur'an'da anlatılan kıssaların değişik yerlerde ve bazen değişik yönere vurgu yapılarak anlatılmasının en önemli nedeni, verilmek istenen mesajın farklı olmasıdır, diyebiliriz.⁴⁷ Bu durum nass-olgu ilişkisiyle irtibatlandırılabilir. Bilindiği gibi, Kur'an vuku bulan olaylara binaen 23 senelik bir süre içerisinde nazil olmuştur. Hz. Peygamber'in ve sahabenin karşılaştığı farklı durumlara göre teselli, nasihat, ibret, örnek, teşvik ve terhib gibi amaçlara yönelik olarak bir kıssa Kur'an'ın değişik yerlerinde çeşitli üslûplarla geçmektedir. Bu da, bize kıssaların amaçları, işlevleri ve bu işlevlere göre kullanılan üslûplar hakkında ipuçları vermektedir.

Kur'an'da sözcüklerin yananlamalarının kullanılması onun diğer bir üslûp özelliğidir. *Yananlamı*, bir sözcüğün aslı anlamının yanı sıra, herkes tarafından idrak edilemeyen, kişisel gözlem, izlenim, anı ve duygulara ilişkin çağrı-

⁴⁶ Kıssaların bu amaçlarıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Halefullah, s. 239-257. Kıssaların duygusal işlevi ile ilgili ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. Halefullah, 158-188.

⁴⁷ Kur'an'da tekrar eden kıssalar ve bunların tekrar edilme nedenleri ile ilgili bkz. Halefullah, s. 223-235; Öztürk, 41-49; Demir, s. 133-141.

şımsal anlam olarak tanımlamak mümkündür.⁴⁸ Yananlamlar konusu değişik başlıklar halinde incelenebilir.⁴⁹ Fakat burada, mecaz, kinaye ve tevriyeden oluşan yan anlamlar üzerinde durulacaktır.

Mecaz, lügavî ve aklî olmak üzere ikiye ayrılır. Mecaz-ı aklî bir eylemin kendi öznesine değil de onunla ilgili olan bir başka şeye ait kılınmasıdır. Kelimenin anlamında bir değişiklik sözkonusu olmadığı için birçok belagat âlimi tarafından hakikat kategorisinde değerlendirilmekle birlikte,⁵⁰ mecaz-ı aklînin yan anlam taşıdığı söylenebilir. Mecaz-ı aklîdeki yan anlam kelimedeki değil, isnatta tezahür eder. Mecaz-ı lügavî, “*bir kelimenin gerçek anlamının kastedilmesini engelleyen bir engelden dolayı, bir karineye dayanarak başka bir anlamda kullanılması*”⁵¹ şeklinde tanımlanabilir. Mecaz-ı lügavîde kelimenin asıl anlamının dışında bir anlamda kullanılması sözkonusu olduğu için, yan anlam biza-tihi kelimedeki tezahür eder. Mecaz-ı lügavî kendi içinde mecaz-ı mürsel ve istiare olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu ayırım, kelimenin gerçek anlamıyla yan anlam arasındaki alanın türünden kaynaklanmaktadır. Eğer aradaki ilişki benzerlik/müşabehet ise bu tür mecaza istiare denir. Benzerliğin dışında; sebep-müsebbep, parça-bütün gibi bir iliş-

⁴⁸ Göktürk, *Okuma Uğraşı*, YKY İstanbul 2001, s. 156; Yananlam hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Kıran, 255-256; Fatma Erkman, *Göstergebilime Giriş*, İstanbul 1987, s. 73-80; Roland Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Kaf Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 105-109; F.R. Palmer, *Semantik*, çev. Ramazan Ertürk, Ankara 2001, 80-82; Güven, s. 72-77.

⁴⁹ Yananlam çeşitleri ve bunların Kur'an'daki örnekleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yavuz, s. 40-57.

⁵⁰ Mecazı Aklîye örnek olarak, “*Onların ticareti kâr sağlamadı*”(Bakara, II/16) ayeti örnek gösterilebilir. Zira kâr sağlama fiilinin öznesi, ticaret olamaz. Aksine, insanlar ticaretlerinde kârlı çıkarlar ya da zarar ederler. Mecazı aklînin çeşitleri hakkında geniş bilgi için bkz. Celaleddin M. b. Ahmed Kazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, t.y., s. 18-22.

⁵¹ Kazvîni, s. 120; Sadeddin Mesud b. Ömer Taftazânî, *Muhtasaru'l-Maâni fi Telhîsi'l-Miftâh*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, 1977, s. 322-323.

ki söz konusu ise, buna mecaz-ı mürsel denir.⁵²

Kur'an'ı Kerim'de kelimelerin hakiki/düz anlamlarının yanı sıra mecazi anlamlarının da kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum Kur'an'ın üslup özelliklerindedir.⁵³ Mecaz-ı mürsel için şu ayeti örnek verebiliriz: “يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ” “Ölüm korkusuyla yıldırma karşı parmak uçlarını kulaklarına tıkarlar.”⁵⁴ ayetinde parmaklar/أصابعهم zikredilmiştir. Ancak normalde kulağa parmaklar değil, parmak uçları tıkanacağı için burada أصابعهم/parmaklar kelimesinden parmak uçları/أنامل kastedilmiştir. Böylece parmak uçları/أنامل kelimesi yerine, mübalağa amacıyla parmaklar/أصابعهم kelimesi zikredilerek, muhatapların duygusuna hitap etmek suretiyle olay daha etkili bir şekilde anlatılmıştır. Mübalağa amacıyla sanki şöyle söylenmek istenmiştir: Yıldırım seslerinin çıkardığı gürültü o kadar rahatsız edici boyuttadır ki, sadece parmak uçlarını kulaklarına tıkamaları yeterli olmayacağı için parmaklarının tamamıyla kulaklarını kapatırlar.⁵⁵

⁵² Mecaz ve mecaz çeşitleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Kazvîni, s. 120-121; İstiare ve çeşitleri hakkında geniş bilgi için bkz. Kazvîni, s. 121-127; Taftazânî, s. 327-376. İstiarede kelimenin gerçek anlamı ile mecazi anlamı arasında benzerlik alakası olmakla birlikte, istiare ile teşbih bir birinden farklıdır. Teşbihte hem benzetilen (müşebbeh) hem de kendisine benzetilen (Müşebbehün bih) açıkça ifade edildiği için, teşbihin hakikat/düzanlam olduğunu kabul edenler çoğunluktadır. Çünkü her iki kelime gerçek anlamında kullanılmıştır. Oysa istiarede bu iki unsurdan biri benzerlik ilişkisi nedeniyle zikredilmemektedir. Bu yüzden istiare mecazın bir türü olarak kabul edilir. Teşbih-istiare farkı için bkz. Kazvîni, s. 103; Aydın, s. 87. Ayrıca, Kur'an'da teşbihli anlatım üslubu hakkında bilgi ve örnek için bkz. Aydın, s. 85-110.

⁵³ Kur'an'da mecaz tartışmaları ve örnekleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bedreddin Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mısır, 1957, II/254-298; Celaleddin Suyûti, *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an*, Daru İbn Kesir, Dimaşk, 2002, II/753-772; Öztürk, s. 125-150; Yavuz, s. 44-48. Kur'an'ın üslubu-mecaz ilişkisi için bkz. M. Tayyib Okıç, *Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kirâati*, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1963, s. 10-11.

⁵⁴ Bakara, 2/19.

⁵⁵ Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve*

İstiareye “Gece de onlar için bir delildir. Biz ondan gündüzü soyup aldığımızda, bir de bakmışsın ki onlar karanlıkta kalvermişler.”⁵⁶ ayeti örnek gösterilebilir. Ayette “نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ” ifadesi geçmektedir. نَسْلَخُ kelimesi hayvanın derisini sıyrarak yüzmek anlamına gelen bir kelimedir. Ancak burada bu anlamından emaneten (istiare olarak) alınmış ve gündüzün çekip alınması anlamı kastedilmiştir. Her iki olgu arasında benzerlik vardır. Çünkü geceyle gündüzün yer değiştirmesi ve hayvanın derisinin bedeninden ayrılması birden bire değil, belli bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir.⁵⁷ Bu durumda geceden gündüzün çekip alınması, hayvandan derisinin çekip alınmasına benzetilmiştir. نَسْلَخُ kelimesi geceyle gündüzün yer değiştirmesini, insanların gözleriyle gördüğüne daha uygun bir şekilde anlattığı için bu tür bir kullanıma gidilmiş olabilir.

Kelimelerin yan anlamının kastedilme yollarından birisi de kinayedir. Kinaye, bir kelimenin gerçek anlamının kastedilmesine engel olmayacak şekilde, gerçek anlamın gerektirdiği başka bir anlamın kastedilmesidir.⁵⁸ Bu tanımdan anlaşılacağı üzere kinayeyi mecazdan ayıran özellik, kinayede düzanlamın/gerçek anlamın kaybolmamasıdır. Mecaza ilişkin verdiğimiz “parmakların kulaklara tıkanması” örneğinde, âdeten mümkün olmayan ve düzanlamı kasetmeyi engelleyen bir faktör bulunduğu için, sadece mecazî anlamın kastedilmesi mümkündür. Kinayede ise gerçek

Hakâiku't-Tevîl, Eda Neşriyat, İstanbul, 1991, I/26-27; Beydâvî, I/167; Kazvîni, s. 121.

⁵⁶ Yasin, 36/37.

⁵⁷ Süleyman b. Abdülkavî et-Tûfi el-Bağdâdi, *el-İksir fi İlmî't-Tefsir*, Kahire, t.y., s. 113; Beydâvî, IV/35; Kazvîni, s. 125; Kur'an'daki istiare örnekleri için bkz. Tûfi, s. 109-117; Suyûtî, II/780-788; Öztürk, s. 130-131; Yavuz, s. 48-52.

⁵⁸ Kinaye hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kazvîni, s. 136; Taftazânî, s. 376-384; Tûfi, s. 118-129.

anlamın kastedilmesini engelleyen bir karine yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de bu tür kinayeli ifadelere sık olarak rastlamak mümkündür. Sözelimi, birebir tercümesi “*Elini boynuna asma ve onu tamamen de açma*”⁵⁹ şeklinde olan “يَدٌ مَّغْلُوبَةٌ” ifadesi “cimrilik yapmamak”tan kinaye olarak kabul edilir. Cimrilik yapan kişinin elleri cebine gitme alışkanlığı kazanmadığı için, zikredilen ayetteki ifadenin gerçek anlamının şöyle olduğunu söyleyebiliriz: “Ellerin boynunda asılı kalmasın, ceplerine gitsin, insanlara karşı cömert davran” Bununla birlikte, ellerin boynunda asılı kalmasının doğal bir sonucu olan “cimrilik yapma” anlamı da kastedilmiş olabilir. Ayette kinaye yoluyla kelimenin yan anlamının kastedilmesinin duygusal işlevle ilgisini şöyle açıklayabiliriz: Bu tür bir kullanımın nedeni, ayetteki ‘مَغْلُوبَةٌ’ kelimesinin anlamının yaptığı çağrışım olabilir. Nitekim bu kelime “bukağı ya da kelepçeye vurulmuş insan” anlamına gelmektedir. Ayette doğrudan “cimrilik yapmayın” ifadesi yerine bu ifade kullanılarak kelepçelenmiş ya da bukağılanmış bir insan gözler önüne getirilerek, böyle bir insan nasıl eziyet çekiyorsa, aslında cimriliğin de insanın kalbini daraltan rahatsız edici bir durum olduğu vurgulanmak istenmiştir.⁶⁰

Tevriye kelimelerin yan anlamının kastedilmesinin bir diğer şeklidir. Kısaca, “*yakın ve uzak olmak üzere iki anlamı bulunan bir kelimenin uzak anlamının kastedilmesi*”⁶¹ şeklinde tanımlanabilecek tevriyeye Kur'an'dan şu ayeti örnek verebiliriz: “*Sizi geceleyin ölü gibi kendinizden geçirip uyutan, gündüzün ne işlediğinizi (ما جرحتم) bilen, sonra belir-*

⁵⁹ İsrâ, 17/29.

⁶⁰ Tüfi, s. 131; Kur'an-ı Kerim'de geçen kinaye örnekleri için bkz. Zerkeşi, II/300-311; Suyûti, II/789-792; Öztürk, s. 131-133; Yavuz, s. 52-55.

⁶¹ Kazvîni, s. 140; Taftâzanî, s. 395-396; Yavuz, s. 55.

lenmiş ecel tamamlanıncaya kadar sizi tekrar dirilten O'dur.”⁶² Ayette geçen حرح kelimesinin yakın anlamı “yaralamak”, uzak anlamı ise “günah işlemek”tir. Ama, ayette sözcüğün uzak anlamı olan “günah işlemek” kastedilmiştir.⁶³ Bununla birlikte, “günah işlemek” anlamına gelen bir kelime yerine; yakın anlamı yaralamak, uzak anlamı günah işlemek olan bir kelimenin seçilmesi, günah işlemenin insanı manen yaralamasına dikkat çekmek amacıyla olabilir. Bu bakımdan, Kur'an'da geçen bu tür kullanımları duygusal işlev açısından değerlendirmek mümkündür.

Bir metin ya da konuşmada konuşanın kendi değer yargılarına yer vermesinin, duygusal işlevin özelliğiyle ilgili olduğunu söylemiştik. Kur'an'da farklı yerlerde olumlu insan özelliklerinden bahsedilirken, bu insanları öven; olumsuz insan tiplerinden bahsedilirken de, bu insanları yeren ifadeler kullanılmıştır.⁶⁴ Kur'an'da olumlu insan tipleri zikredildikten sonra kendi değer yargısını ortaya koyarak; “İşte, kurtulacak olanlar bunlardır”,⁶⁵ “İşte, doğru söyleyenler bunlardır”⁶⁶, “İşte, gerçek müminler bunlardır”⁶⁷ şeklindeki ifadeler yer verildiği görülmektedir. Aynı şekilde, olumsuz insan tipleri anlatıldıktan sonra “Onlar fasıkların ta kendileridir”⁶⁸ gibi ifadeler geçmektedir.⁶⁹ Aslında bu tür ifadeler kullanılmaksızın, olumlu ya da olumsuz insan tiplerinin özelliklerinin sayılmasıyla, bu insanlar hakkında muhatap-

⁶² En'âm, 6/60.

⁶³ Yavuz, s. 55-56.

⁶⁴ “Kur'an'ın kendi değer yargılarına yer vermesi” sözünden, olumsuz insan tiplerinin sadece Kur'an'ın değer yargısına göre olumsuz oldukları sonucu çıkarılmamalıdır. Burada kastettiğimiz, Kur'an'ın bu tip olumlu ya da olumsuz davranış ya da insanlarla ilgili olarak açıkça kendi görüşünü ortaya koyarak, anlatmak istediğini duygusal bir zeminde anlatmaya çalışmasıdır.

⁶⁵ Tevbe, 9/20; Nûr, 24/52; Haşr, 59/20.

⁶⁶ Hucurât, 49/15; Haşr, 59/8

⁶⁷ Enfâl, 8/4.

⁶⁸ Nûr, 24/4.

⁶⁹ Bu tür ifadeler hakkında geniş bilgi için bkz. Ünver, 161.

lara bir bilgi sunulmuş olur. Ancak, iyi ya da kötü özellikler sıralandıktan sonra, olumlu özelliklere sahip olan insanlar hakkında övücü ifadelerle, olumsuz insanlar hakkında da yericî ifadelerle yer verilmesi, verilen bilgiye ek olarak Kur'an'ın bu insanlara bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu tür değer yargısı bildiren ifadeleri barındıran pek çok ayet akla gelmektedir. Sözgelimi olumlu insan tipi ve onun davranışlarıyla ilgili olarak Kur'an'da şu ayetleri zikredebiliriz:

“Kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder, Allah'a gönülden saygı duyar, O'na karşı gelmekten sakınursa, işte kurtuluşa erenler onlardır.”⁷⁰

“... Bu mallar, özellikle, Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk ararken ve Allah'ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte, doğru söyleyenler bunlardır.”⁷¹

“... Kim nefsinin hırs ve cimriliğinden korunursa, kurtuluşa erenler işte onlardır.”⁷²

“... Kim Allah'a inanır ve salih amel işlerse, Allah onun günahlarını örter ve onu altından ırmaklar akan, ebedi kalacakları cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur.”⁷³

“O halde, gücünüz yettiğince Allah'a karşı gelmekten sakının. O'na kulak verin, itaat edin ve kendi iyiliğiniz için mal harcayın. Kim nefsinin ihtirasından ve cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa ermişlerdir.”⁷⁴

Olumsuz insan tipi ve onun davranışlarıyla ilgili olarak ise, şunları zikredebiliriz:

“Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerini unutturduğu kimselerden olmayın. İşte onlar fasıkların ta

⁷⁰ Nûr, 24/52.

⁷¹ Haşr, 59/8.

⁷² Haşr, 59/9.

⁷³ Teğâbün, 64/9.

⁷⁴ Teğâbün, 64/16.

kendileridir."⁷⁵

*"Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah'ı zikretmekten alıkoymasın. Her kim bunu yaparsa, işte, tamamen kaybedenler onlardır."*⁷⁶

Bu tür ifadeler Kur'an'da çok sık geçmektedir. Örnek olarak verdiğimiz ayetlerde de görüldüğü gibi, olumlu-olumsuz insan tipleri ya da davranışları anlatıldıktan sonra, bu tip ve davranışlarla ilgili Kur'an'ın kendi değer yargısı da belirtilmektedir. Bu tür ifadelerdeki duygusal boyutu; aslında bu ifadeler olmasa bile, yapılan davranışın olumlu-olumsuz bir davranış olduğu, ayetin kendisinden veya öncesinden ya da sonrasında, sarahaten ya da bağlam vasıtasıyla anlaşıldığı halde, daha sonra bu insan tipinin ya da davranış biçiminin ne tür bir sonuç doğurduğunun, genellikle de Arapça'nın söz dizimi açısından vurgulu bir ifadeyle belirtilmesinde arayabiliriz. Böylece davranış biçiminin sadece ne tür bir davranış olduğu ifade edilmekle kalmamakta, ayrıca insanların zihin ve duygularında o davranış karşısında olumlu ya da olumsuz bir tasavvur oluşturacak yargılar zikredilmektedir.

Kur'an'da çok sık geçen ifadelerden birisi de, genelde bazı ayetlerin sonunda geçen "إن كنتم مؤمنين"⁷⁷ gibi ifadelerdir. "إن كنتم مؤمنين" ifadesi müfessirler tarafından geçtiği ayetin bağlamına göre değişik şekillerde tefsir edilmiştir. Bu tefsir tarzlarından ikisi duygusal işlevle irtibatlandırılabilir. Bu üslûbun kullanıldığı ayetler eğer iman etmemiş kimseler hakkında ise, müfessirler tarafından "Bu ifade onların 'iman ettik' iddialarına itirazdır"⁷⁸ ya da, "Bu ifade onların iman-

⁷⁵ Haşr, 59/19.

⁷⁶ Münâfikûn, 63/9.

⁷⁷ Bu ifadenin geçtiği ayetlere örnek olarak bkz. Bakara, 2/91, 93; 248; 278; Âl-i İmrân, 3/49; Mâide, 5/23; Hüd, 11/86; Nûr, 24/17.

⁷⁸ Neseî, I/62; Beydâvî, I/353. Ayet için bkz. Bakara, 2/91.

larındaki şüpheyi ortaya koymak için kullanılmıştır”⁷⁹ şeklinde yapılan açıklamalara göre “إن كنتم مؤمنين” üslûbu duygusal işleve örnek olabilir. Bu ifadeler müminler hakkında ise, “Bu üslûpla öğüt almaları için müminlerin duygularının harekete geçirilmesi amaçlanmaktadır”⁸⁰ tarzında yapılan tefsirlere göre, yine bu üslûp duygusal işleve örnek kabul edilebilir.

3. Çağrı İşlevi

Bir iletide bulunurken, örtük ya da açık olarak alıcıda bir tepki ve alıcının davranışında bir değişiklik gerçekleşmesini amaçlayan çağrı işlevi kullanılır. Konuşan kişi ya da yazar çağrı işlevine başvurarak dinleyenleri veya okuyucuyu harekete geçirerek onu işin içine sokmak ister.⁸¹ Konuşucu, alıcıda belli bir tepkinin oluşmasını sağlamak amacıyla alıcının içinde bulunduğu durumun gereklerini (muktezay-ı hal) ya da bağlamı göz önünde bulundurarak buna uygun ifadeyi kullanır. Bu yüzden, çağrısız işlevde bildirinin muhataba yönelik olduğunu söyleyebiliriz.⁸²

Çağrısız işlev en belirgin olarak birine seslenme durumunda ve emir kipinde karşımıza çıkar. Kur’an’da bulunan inşâî ifadeleri⁸³ ve ihbarî formunda olduğu halde inşâî⁸⁴ anlam ifade eden cümleleri bu kategoride değerlendirebiliriz. Aslında, Kur’an metninin tamamının bir yönüyle

⁷⁹ Neseî, I/63; krş. Beydâvî, I/355. Ayet için bkz. Bakara, 2/93.

⁸⁰ Neseî, III/136; krş. Beydâvî, III/419. Ayet için bkz. Nûr, 24/17.

⁸¹ Kıran, 91.

⁸² Çağrı işlevi hakkında geniş bilgi için Bkz. Jakobson, “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, s. 355; *Essais de Linguistique Générale*, s. 216-217; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202; 210-211; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 58; Rıfat, I/37; II/83-84; Kıran, s. 91; Kılıç, s. 39.

⁸³ İnşâî-haberî cümle ayrımı için bkz. Kazvîni, s. 13; Taftazânî, s. 31; Suyûtî, II/874-897; Zerkeşi, III/316-383; Görgün, s. 33-38; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 210-211; Rıfat, II/84.

⁸⁴ Örneğin soru cümlesi olduğu halde emir ya da nehiy anlamına gelen cümleler, haberî cümle formatında oldukları halde inşâî cümle kategorisine girerler.

inşai özellikte olduğu söylenebilir.⁸⁵ Sonuçta Kur'an insanlara çağrıda bulunan bir kitaptır. Bu yönüyle Kur'an'ın çağrısının en genel anlamda "hidayet/doğru yol" olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Kur'an'ın metninin bir bütün olarak inşâi özellikte olmasının ötesinde, özellikle bazı ayetlerde kullanılan üslûbun dilin çağrısız işleviyle örtüştüğü göze çarpmaktadır. Dilin çağrısız işlevinin ön plana çıktığı durumlara şu ayetleri örnek olarak zikretmek mümkündür:

*"Ey İman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım dileyin. Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir."*⁸⁶

*"De ki: 'Ey Ehl-i Kitap! Gelin, aramızda ortak bir kelimele birleşelim: Allah'tan başkasına tapmayalım, Ona hiç bir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi rabler edinmeyelim!..."*⁸⁷

*"Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazı kılmaktan alıkoymak ister. Artık buna son verecek misiniz?"*⁸⁸

4. İlişki İşlevi

Bazı ifadelerin her şeyden önce temel amacı, iletişim kurmaya, var olan bir iletişimi devam ettirmeye ya da uzatmaya yöneliktir. Konuşanla muhatap arasındaki iletişimsel irtibatı güçlendirmeyi amaçlayan bu tür ifadeler dilin ilişki işlevinin ağır bastığı türden ifadelerdir. İlişki işlevi konuşan ile muhatap arasındaki iletişimsel bağlantıyı temin etmek, güçlü kılmak ya da sonlandırmak için, hangi araç, kelime ve üslûbun kullanılması gerektiğini belirler. Dolayısıyla bu işlevin en temel amacı, iletişimin kurulması, var olan iletişimin etkinleştirilmesi, sürdürülmesi ya da

⁸⁵ Görgün, s. 23, 43-44.

⁸⁶ Bakara, 2/153.

⁸⁷ Âli İmrân, 3/64.

⁸⁸ Mâide, 5/91.

kesilmesidir.⁸⁹ Ayrıca dilin bu işlevi tüm iletişim biçimlerinde önemli bir yer tutmaktadır.⁹⁰ Çünkü hangi iletişim olursa olsun, konuşucu amacını gerçekleştirmek için ilişki işlevinden yararlanır. Sözgelimi, birisiyle konuşacağımız zaman iletişimi başlatmak, etkinleştirmek, sürdürmek ya da iletişime son vermek için, belli kelime ya da ifadeleri kullanırız.

Kur'an'da bulunan tekrarlar ile dilin ilişki işlevi arasında bir bağlantı kurulabilir. Çünkü dilin ilişki işlevinde olduğu gibi, özellikle sözlü iletişimde, tekrarların iletişimi kurmaya, sürdürmeye ve etkinleştirmeye yönelik olarak kullanıldığı söylenebilir. Böylece hem iletişimin devam etmesi sağlanmış olacak, muhatabın dikkatinin dağılma ihtimali ortadan kalkacak hem de mesaj muhataba daha etkili bir şekilde iletilmiş olacaktır.⁹¹ Özellikle sözlü iletişimde önem arz eden tekrarlar, sözlü bir hitap olan Kur'an açısından da önemlidir. Kur'an'ın bu özelliği dikkate alındığında, ihtivasında tekrarlar bulunması nedeniyle Kur'an'a yöneltilen bir takım eleştirilerin kendiliğinden ortadan kalktığı görülür. Zira tekrar sözlü iletişimden çok, yazılı iletişimde bir sorun teşkil eder.⁹²

Kur'an'daki tekrarların hikmetiyle ilgili olarak ifade edilen, mesajın etkin bir şekilde ifade edilmesi (tekid), dikkat çekme (tembih), daha önceden zikredilen şeyleri yineleyerek unutulmasını engelleme (tecdid), konuyu yüceltme ya da abartma (tazim ve tehvil), korkutma ve tehdit etme (vaîd), hayret uyandırma (taaccub) gibi gerekçeler⁹³ dilin

⁸⁹ İlişki işlevi hakkında geniş bilgi için bkz. Jakobson, "Closing Statement: Linguistics and Poetics", s. 355-356; *Essais de Linguistique Générale*, s. 217; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202, 211-212; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 121; Rıfat, I/37, II/84; Kıran, s. 93-94.

⁹⁰ Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202; Kıran, s. 93.

⁹¹ Ünver, 161; krş. Alpyağıl, s. 94-95, 99.

⁹² Şifahi gelenekte tekrarların bir üslup olması ve ihtivasında tekrarlar olmasının Kur'an açısından bir eksiklik olmamasıyla ilgili olarak bkz. Öztürk, 28-30; Ünver, 162. krş. İbn Kuteybe, *Tevlû Müşkili'l-Kur'an*, tah. Ahmed Sakr, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, 1981, s. 235; Zerkeşi, III/9.

⁹³ Verilmek istenen mesajın niteliğiyle ilgili (dil ile ilişki işleviyle örtüşen)

ilişki işleviyle amaçlanan hususlar örtüşmektedir. Bununla birlikte, Kur'an'daki tekrarların varlığını sadece dilin ilişki işlevine indirgemek doğru bir yaklaşım olmaz. Nitekim, Kur'an'daki tekrarların varlığı, mesajın etkin bir şekilde ifade edilmesi olarak özetleyebileceğimiz bu gerekçelerden başka hususlarla da ilişkilendirilmiştir. Tekrarlar arasında nüans diyebileceğimiz bir takım farklılıkların olduğu durumlar başta olmak üzere, âlimler tekrarların varlığıyla ilgili başka gerekçeler de zikretmişlerdir.⁹⁴ Bu tür nüans içeren tekrarlar belagat literatüründe 'terdîd' diye isimlendirilmiştir.⁹⁵

"Kur'an-ı Kerim'de yirmi dokuz surenin başında yer alan ve isimleriyle telaffuz edilen harflerin ortak adı"⁹⁶ şeklinde tanımlanan hurûf-i mukatta'a da, dilin ilişki işlevi açısından değerlendirilebilir. Hurûf-i mukatta'anın anlamının ne olduğu konusunda temelde iki kabul vardır. Selefin de benimsediği birinci görüşe göre, bu harfler anlamını sadece Allah'ın bildiği müteşabihlerden olup üzerinde yorum yapmak mümkün değildir. Daha çok, sonraki âlimlerin benimsediği görüşe göre, bu harflerin anlamının araştırılması gerekmektedir. Zira Kur'an anlaşılacak için gönderilmiştir.

tekrarlar hakkında daha fazla bilgi ve örnek için bkz. Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyad el-Ferra, *Meâni'l-Kur'an*, Daru's-Surûr, Beyrut, t.y., III/287; Ebu Ubeyde, Mamer b. Müsenna, *Mecazu'l-Kur'an*, tah. Fuad Sezgin, Beyrut 1981, I/12, 19; İbn Kuteybe, s. 235-243; Mahmud b. Hamza el-Kirmâni, *Esrâru't-Tekrâr fi'l-Kur'an*, tah. Abdülkadir Ahmed Ata, Daru'l-İtisam, Kahire, t.y., s. 19, 45, 96; Zerkeşi, III/9, 11-18; Öztürk, 29, 37-39; Ünver, s. 162.

⁹⁴ Bu tür nüanslar içeren tekrarlar hakkında daha fazla bilgi ve örnek için bkz. Zerkeşi, III/19-29; Suyûti, II/995-1000; Öztürk, 38; Ünver, s. 162. Kirmani'nin *Esrâru't-Tekrâr fi'l-Kur'an* adlı eserinde hemen hemen tamamıyla nüans farklarından hareketle tekrarların gerekçeleri ele alınmıştır.

⁹⁵ Bkz. Öztürk, s. 34-35; krş. İsmail Durmuş, "İtnâb", *DİA*, İstanbul, 1999, XIX/217.

⁹⁶ M. Zeki Duman-Mustafa Altundağ, "Hurûf-i Mukattaa", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII/401.

Bununla birlikte, ikinci görüşü savunan âlimlerin hurûf-i mukatta'anın anlamının ne olduğu konusunda uzlaşma içerisinde olmadıkları görülmektedir.⁹⁷

Hurûf-i mukatta'a ile ilgili görüşlerden biri de, bu harflerin dikkat çekmek üzere zikredildikleridir.⁹⁸ Bu görüşü destekleyen en önemli argüman, bu harflerle başlayan sûrelerin gerek bu harflerden hemen sonraki kısımlarının gerekse genel muhtevalarının bahsettiği konuların dikkat çekmeyi gerektiren konular olmasıdır. Nitekim bu harflerle başlayan 29 surenin 25'inden hemen sonra Kur'an'dan söz edilmekte geri kalan dördünün ise muhtevalarında nübüvvet ve kitabın ispat edilmesi yer almaktadır.⁹⁹ Hurûf-i mukatta'anın dikkat çekmek üzere zikredildikleri görüşü dikkate alındığında bu harflerle dilin ilişki işlevi arasında bağlantı kurmak mümkündür. Bu durumda bu harflerin Kur'an'ın ilk muhatapları açısından olduğu gibi, dolaylı muhatapların ve Kur'an'ı okuyan herkesin, konuya hazırlanmalarını sağladığını söyleyebiliriz. Ayrıca, bu harflerin dikkat çekme işlevini görmesi, onların her hangi bir anlama gelmesine de engel değildir.

Kur'an'ı Kerim'de bir konunun önemini vurgulamak için, zaman zaman tembih edatları kullanılmıştır. Bu edatların başında 'elâ/لا' edatı gelir.¹⁰⁰ 'Elâ' edatı tembih ve teşvik etmek olmak üzere iki anlamda kullanılır.¹⁰¹ Tembih

⁹⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Duman-Altundağ, XVIII/401-408. Konu hakkında geniş bilgi için ayrıca şu eserlere bakılabilir: Zerkeşi, I/165-178; Suyûti, I/658-668; Muhammed Cemaleddin el-Kasimî, *Mehâsinü't-Tevîl*, Kahire, t.y., II/32; Aîşe Abdurrahman bintü's-Şâtî, *el-İ'cazû'l-Beyaniyyü li'l-Kur'an ve Mesâilü ibni'l-Ezrak*, Kahire t.y., 139-180; Adnan Zarzur, *Ulûmu'l-Kur'an*, Beyrut, 1991, s. 151-162; Yavuz, s. 373-381.

⁹⁸ Hurûf-i Mukatta'anın dikkat çekme işlevi gördükleri konusunda alimlerin görüşü için bkz. Zerkeşi, I/175; Suyûti, I/664-665; Kasimî, II/32; Bintü's-Şâtî, s. 153-154; Zarzur, 157-162; Yavuz, s. 377.

⁹⁹ Duman-Altundağ, XVIII/403, 407.

¹⁰⁰ Bu ifadenin geçtiği ayetler için bkz. Bakara, 2/12; Yûnus, 10/62; Hûd, 11/18, 68; Ra'd, 13/28; Fussilet, 41/54.

¹⁰¹ İbn Kuteybe, s. 247-248; Suyûti, I/480.

amacıyla kullanıldığında muhataba mesajın içeriğinin önemli olduğu uyarısı yapılmış olur. Aşağıdaki ayetlerde 'elâ' tembih amacıyla kullanılmıştır.

“Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”¹⁰² “Onlar, iman edip kalpleri Allah'ı zikir ile tatmin olan kimselerdir. Dikkat edin! Kalpler ancak Allah'ı zikirle tatmin olur.”¹⁰³ “...Bilesiniz ki, bütün işler sonunda Allah'a döner.”¹⁰⁴

Bu ayetlerde “elâ/لا” edatı, muhatapların dikkatini edattan sonra gelen söze çekmektedir. İlişkinin işlevini tanıtırken de ifade ettiğimiz gibi, bu edat yoluyla, söylenen şeyin içeriğiyle ilgili bilgi vermektense ziyade, içeriğin önemine dikkat çekilmektedir.

Kur'an'ın üsluplarından birisi de, her hangi bir konu hakkında bilgi vermeden önce, konuya “Sana sorarlar... / ...يستلونك” ifadeleriyle başlanmasıdır. Bu ifadelerin muhatabın dikkatini çekerek, ayette bahsedilecek konuya bir tür giriş ve başlangıç yapma amacıyla kullanıldığını söyleyebiliriz. Örneğin, “Sana hilalleri soruyorlar...”¹⁰⁵, “Senden, neyi infak edeceklerini soruyorlar...”¹⁰⁶ ayetlerinde bu tür ifadeler vasıtasıyla, muhatapların konuya ilgisi çekilmektedir. “Sana sorarlar/يستلونك” tarzındaki ifadelerin bulunduğu ayetlerin, Kur'an indiği dönemde insanların belli konularla ilgili soruları karşısında indirildiği tefsir literatüründe kabul görmüş önemli bir görüştür. Bizim burada bu ifadelerin konuya başlangıç amaçlı kullanıldığını söylememiz, ayetlerin belli bir sebebe binaen gönderilmiş olmasıyla çelişmez. Bu ayetler her ne kadar belli sorular bağlamında indirilmiş olsa da, yine de ayetlerin başında kullanılan bu ifadeler, bir

¹⁰² Yûnus, 10/62.

¹⁰³ Ra'd, 13/28.

¹⁰⁴ Şûrâ, 42/53.

¹⁰⁵ Bakara, 2/189.

¹⁰⁶ Bakara, 2/215.

şekilde muhatabı konuya hazırlamaktadır. Nitekim belli bir sebebe bağlı olarak indirilen ayetlerin hepsinde iniş sebebi-ne işaret eden bu tür ifadeler kullanılmamıştır.

5. Üst Dil İşlevi

Dilin bu işlevini şu şekilde tanımlamak mümkündür: “*Konuşucunun, kullandığı dil üstüne bilgi verdiği, onun bir ögesini açıkladığı durumlarda gerçekleşen bir işlevdir.*”¹⁰⁷ Burada belli bir kavramı ya da terimi açıklamak amacıyla dilin bir üst dil olarak kullanılması sözkonusudur. Metindeki olguların açıklanması amaçlandığında başvuru¹⁰⁸ üst dil işlevi, özellikle muhatabın anlayamayacağı, anlaması için açıklamaya ihtiyaç duyduğu durumlarda, konuşucunun herhangi bir kavramı yeni/farklı/özel anlamda kullanmak istediğinde ya da kavramın anlamlarından birinin ön plana çıkartılması amacıyla kullanılır. Muhatabın anlamakta güçlük çekeceği ifadelerin konuşma sırasında ya da metin içerisinde açıklanması dilin üst dil işlevi kullanılarak yapılır. Bu tür açıklamalara bilimsel konuşma ya da metinlerde başvurulduğu gibi, günlük dilde de dilin üstdil işlevinden yararlanılarak yapılan izahlarla sık sık karşılaşılır. Örneğin “*Anlambirim, en küçük anlamlı birimlere verilen addır*”¹⁰⁹ cümlesi anlambirim ne olduğunu açıklamak için bilimsel amaçlı kullanılmış bir ifadedir. “Hepiniz, dersten çıktınız, yani kaldınız” cümlesinde “çakmak” kelimesinden “dersten kalma” anlamının kast edildiğinin belirtilmesi ise gündelik dilde dilin üst dil işlevinden yararlanılmasına örnektir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Kıran, 96; krş. “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, s. 356; *Essais de Linguistique Générale*, s. 217-218.

¹⁰⁸ Rifat, s. 37.

¹⁰⁹ Kıran, 96.

¹¹⁰ Üst-dil işlevi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Jakobson, “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, s. 356; *Essais de Linguistique Générale*, s. 217-218; Kıran, 96-97; Vardar, *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 210; *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202, 212-213; Rifat, I/37, II/84.

Kur'an, bazı kavramları kendisi bizzat tanımlamakta, kavramın belirgin özelliğini belirtmekte ya da kavramla dile getirilen olgunun doğuracağı sonucu ifade etmektedir. Kur'an'daki bu tür kullanımlara şu ayetleri örnek verebiliriz:

Kur'an'da 'وما أدراك /sen nasıl bileceksin?' tarzındaki soruyla başlayan ayetler dilin üst dil işlevi kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü bu sorular sorularak bir yandan muhatabın cevaba ilgisi çekilmekte, bir yandan da bu tür sorular peşinden yapılan açıklamalarla soruya konu olan şeyin ne olduğu, sözkonusu kavramla ne kastedildiği ya da kavramın delalet ettiği olgunun keyfiyeti ve niteliği hakkında bilgi verilmektedir. Böylece kavramla ilgili olarak ilk önce soru sorulup muhatabın konuyla ilgilenmesi sağlanmakta, daha sonra soruya cevap verilerek soruya konu olan husus tanımlanmakta, kavramla kastedilen olgunun niteliği ya da önemli olan boyutu belirtilmektedir.

Beled Süresi'nde geçen şu ayetler Kur'an'ın üslubu ile dilin üst dil işlevi arasındaki bağlantı için güzel bir örnek olabilir: "Ama o, sarp yokuşu tırmanmaya yanaşmadı bile. O sarp yokuşun ne demek olduğunu sen nasıl bileceksin? O, bir kölenin boynundan kölelik zincirini çözmek veya bir kıtlık döneminde akrabadan bir yetimi ya da açlıktan topraklara belenmiş bir yoksulu doyurmaktır..."¹¹¹ Bu ayetlerde geçen 'العقبة' ifadesi sarp bir yokuş anlamındadır. Ancak, bu kelime kullanıldıktan sonra gelen "Sarp yokuşun ne demek olduğunu sen nasıl bileceksin?" ifadesi ve ardından bunun üç aşamalı olarak açıklanması,¹¹² bu kelimedenden somut anlamda yokuş değil, yapılması güç olan ameller kastedildiğini göstermektedir. Böylece bu kelimenin Kur'an'da hangi anlamda kullanıldığı açıklanmıştır.

¹¹¹ Beled, 90/11-16.

¹¹² Bkz. Ferra, III/265.

Mutaffifin Sûresi 7-9 ve 18-21. ayetlerde geçen ‘siccîn’ ve ‘illiyyûn’ kelimeleriyle ilgili sorulan ‘وما أدراك’ sorularından sonra verilen cevaplarda ise bu kelimelerin delalet ettiği olgunun keyfiyeti hakkında bilgi verilmiştir. “كَلَّا إِنَّ كِتَابَ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَنْبِيَاءِ لَفِي عِلِّيِّينَ. وَمَا “¹¹³”الْفُجَارِ لَفِي سِجِّينَ. وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ. كِتَابٌ مَرْقُومٌ”¹¹⁴ ayetlerinde kötülerle iyilerin yaptıkları işlerin kayıtlarının, ‘siccîn’¹¹⁵ ve ‘illiyyûn’¹¹⁶ olmak üzere iki farklı sicil defterinde kaydedildiği belirtilmektedir. Kötülerin ve iyilerin yaptıklarının kaydedileceği defter için kökleri ve delaletleri farklı olan iki kelime seçilmiş ve her iki kelimedenden sonra ‘وما أدراك’ sorusu sorulmuştur. Kelimeler köken ve anlam itibarıyla farklı olmasına rağmen, her iki soruya da “كِتَابٌ مَرْقُومٌ/İnceden inceye tutulmuş bir kayıt”¹¹⁷ ifadesiyle cevap verilmiştir. İki farklı olgunun aynı şekilde

¹¹³ Mutaffifin, 83/8-9. Ayet Türkçe’ye şöyle tercüme edilebilir: “Yanlış yapmayın! Yoldan çıkmışların kayıtları, ‘Cehennem Tutukluları Kütüğü’ndedir. Cehennem Tutukluları Kütüğü nedir, bilir misin? İnceden inceye tutulmuş bir kayıttır”. Ayete verilen bu meal için bkz. Pak, “30. Cüz’ün Çevirisi ve Çeviri Üzerine Bazı Notlar”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 7, Kahramanmaraş, 2006, s. 38-39, 49.

¹¹⁴ Mutaffifin, 83/18-21. Ayet Türkçe’ye şöyle tercüme edilebilir: “Düşündükleri gibi değil! İyilerin kayıtları ‘Yüce İnsanlar Kütüğü’ndedir. Yüce İnsanlar Kütüğü nedir, bilir misin? İnceden inceye tutulmuş bir kayıttır.” Ayete verilen bu meal için bkz. Pak, “30. Cüz’ün Çevirisi ve Çeviri Üzerine Bazı Notlar”, s. 38-39, 49-50.

¹¹⁵ Kötülerin kayıtlarının tutulacağı defteri ifade etmek için kullanılan ‘siccîn’ kelimesi, ‘سجن’ kökünden türemiş olması açısından hapisaneyi çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla cehennemin bir nevi hapisane oluşuna işaret edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pak, “30. Cüz’ün Çevirisi ve Çeviri Üzerine Bazı Notlar”, s. s. 38-39, 49.

¹¹⁶ İyilerin kayıtlarının tutulacağı defter için kullanılan ‘illiyyûn’ kelimesi ise, yüksek ve yüce anlamındaki ‘علو’ kökünden türemiş olması açısından cennetliklerin yüce insanlar olduğunu çağrıştırmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pak, “30. Cüz’ün Çevirisi ve Çeviri Üzerine Bazı Notlar”, s. s. 38-39, 49-50.

¹¹⁷ Bu ifade bu şekilde tercüme edilebileceği gibi, rakamlarla sınırlandırılarak tahdid edilmiş, dolayısıyla ne eksik ne de fazla her şeyi tastamam içeren anlamında, ‘rakamlarla yazılmış bir kitap’ olarak da tercüme edilebilir. Bkz. M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak (Kur’ân-ı Kerim’in Nüzul Stratejisi Göre Tefsiri)*, Fecr Yayınları, Ankara, 2006, II/481-483.

açıklanmış olması, burada ‘وما أدراك’ sorusunun bu kavramlardan ne kastedildiğini ortaya koymak için sorulduğunu söylememizi engellemektedir. Dolayısıyla bu ayetlerde geçen ‘وما أدراك’ sorusu, bu kelimelerin ne anlama geldiğini değil, delalet ettikleri olgunun niteliğini ve keyfiyetini ortaya koymak amacıyla sorulmuştur. Verilen “كِتَابٌ مَّرْقُومٌ”/İnceden inceye tutulmuş bir kayıt” cevabıyla da hem kötülerin kayıtlarının tutulduğu ‘siccîn’in, hem de iyilerin kayıtlarının tutulduğu ‘illiyyûn’un sıradan bir kayıt defteri olmayıp, ‘ne eksik ne de fazla olan, aksine, herşeyin inceden inceye kaydedildiği bir sicil defteri’ olduğu vurgulanmıştır.

İtnâb¹¹⁸ şekillerinden olan “*kapalı bir ifadenin ardından onu açıklayan bir ifade getirilmesi*”¹¹⁹ de dilin üst dil işleviyle örtüşen bir kullanımdır. Bu tür itnâbla muhataba tam bir anlama ve kavrama imkânı tanınır, böylece kapalı olan manayı muhatabın anlayamama sıkıntısı giderilmiş olur. “*İnsan gerçekten pek huysuz (helû) yaratılmıştır*”¹²⁰ ayetindeki ‘helû’ kelimesinden sonra, müteakip iki ayette “*Ona bir kötülük dokunduğunda feryadı basar, bir iyiliğe konduğu zaman da pintileşir*”¹²¹ ifadeleri getirilerek ‘helû’ kelimesinden ne kastedildiği açıklanmıştır.¹²²

6. Sanatsal İşlev

İletinin kendisine yönelik olan bu işlev, her türlü dilsel faaliyette yer alabilir. Konuşucu dilin sanatsal işlevini kullanarak, iletisini muhataplara daha etkin bir biçimde iletmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan dilin sanatsal işlevinin tam olarak gerçekleşmesi bir yönüyle de muhatabın tepki-

¹¹⁸ Bir düşüncenin gereğinden fazla ifade edilmesi anlamında belâgat (Meânî) terimi. Bkz. Durmuş, “İtnâb”, XIX/215-219; krş. Kazvîni, 91, 96-101.

¹¹⁹ Durmuş, “İtnâb”, XIX/216.

¹²⁰ Meâric, 70/19.

¹²¹ Meâric, 70/20-21.

¹²² Bkz. Durmuş, “İtnâb”, XIX/216-217.

siyle bütünleşmesine bağlıdır. Dolayısıyla yazar ya da konuşucu alıcının hazır bulunuşluğunu, yani gereksinimlerini, deneyimlerini, ilgilerini, bilgi birikimini kısmen de olsa göz önünde bulundurmalıdır. Kısacası yazar/konuşucu sanatsal bir ifade tarzı seçecekse karşısındakinin anlayabileceği bir sanatsal kullanım seçmelidir.¹²³ Aksi halde bu tür bir işlevi seçmesindeki gaye gerçekleşmiş olmaz. Bu arada belirtelim ki sanatsal işlevle duygusal işlev birbirine benzemektedir. Aslında sanatsal işlevin bir yönüyle, duygulara hitap eden bir kullanım olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü sanatsal kullanımda ifade edilmek istenen şey, duyguları da harekete geçirerek ifade edilmektedir. Bununla birlikte, duygusal işlev sanattan daha başka yollarla da ifade edildiği için, bu iki işlevi ayrı ele almayı uygun gördük.

Sanatsal işlev, bir şeyin nasıl söylendiğiyle alakalıdır. Söylenen sözün nasıl ifade edildiğinin bilinmesi mesajı anlama açısından oldukça önemlidir.¹²⁴ Kur'an'ın üslubu birçok sanatsal kullanım içermektedir. Bu tür sanatsal kullanımların hepsi bu çalışmanın amacını ve hacmini aşacağı için, burada Kur'an üslubunda yer alan iltifat ve mübalağa sanatlarına örnek vermekle yetinilecektir.¹²⁵

*“Bir ifadede sözün yönünü birden bire değiştirerek üslup farklılığı meydana getirme”*¹²⁶ olarak tanımlanan iltifat sanatı en yaygın olarak; üçüncü şahıstan ikinci şahsa, ikinci şahıstan üçüncü şahsa, geçmiş zaman kipinden emir kipine ya da geçmiş zaman kipinden gelecek zaman kipine

¹²³ Sanatsal işlev hakkında geniş bilgi için bkz. Jakobson, “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, s. 356-358; *Essais de Linguistique Générale*, s. 218-220; Vardar, *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, s. 202, 213-214; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 222; Rıfat, I/37, II/84-85; Kıran, 97-99; Kılıç, 39-40.

¹²⁴ Bkz. Düccane Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*, Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 115-116.

¹²⁵ Aslında sanatsal işlevden kabul edilmeleri mümkün olmakla birlikte, mecaz ve kinaye gibi yan anlamları daha uygun olacağını düşünerek duygusal işlev altında ele aldık.

¹²⁶ Durmuş, “İltifat” *DİA*, İstanbul, 2000, XXII/152.

geçiş yoluyla yapılır. İltifat sanatı ile muhatabın ilgisi canlı tutularak mesaja daha etkin bir şekilde kulak vermesi amaçlanır.¹²⁷ Bir kaç ayetle iltifat sanatını örneklendirecek olursak,

“Hamd, ... hesap gününün sahibi Allah’adır... Rab-bimiz! Biz yalnız Sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz”¹²⁸ ayetinde üçüncü şahıstan ikinci şahıs zamirine geçilerek iltifat yapılmıştır. Böyle bir geçişle insanın doğrudan Allah’a yönelerek sadece O’na ibadet ettiğini ve sadece O’ndan yardım dilediğini ifade etmesine imkân tanınmıştır.¹²⁹

“De ki: *Rabbim ölçülü davranmayı emretti. Her namazgâhta yüzlerinizi O’na döndürün...*”¹³⁰ ayetinde geçmiş zaman kipinden emir kipine geçilerek, iltifat sanatı yapılmıştır.

“*Sûr’a üfürüleceği (بنفخ) ve Allah’ın diledikleri hariç, göklerde ve yerdekilerin hepsinin dehşete kapılacağı (فرع) gününü hatırla.*”¹³¹ ayetinde ise gelecek zamandan geçmiş zaman kipine geçilerek, gelecekte yaşanacak olan bir olayın kesin bir şekilde gerçekleşeceği vurgulanmak istenmiştir. Nitekim Kur’an’da, gelecek zamanla ilgili bir olayın sanki daha önce gerçekleşmişçesine kesin olarak gerçekleşeceğini vurgulamak için, zaman zaman geçmiş zaman kipi kullanılmaktadır.¹³²

¹²⁷ İltifatın tanımı ve türleri hakkında geniş bilgi için bkz. Taftazânî, s. 111-116; Durmuş, “İltifât”, XXII/152-153; Hasan Tabl, *Üslûbu’l-İltifât fi’l-Belagati’l-Kur’aniyye*, Daru’l-Fikri’l-Arabi, 1988, Kahire; Kadir Kınar, “Belagatta İltifat”, *Bilimname*, yıl: 3, sayı: VIII (2005/2), Kayseri, 2006, s. 75-106.

¹²⁸ Fatiha, 2-5.

¹²⁹ Bkz. Taftazânî, s. 115.

¹³⁰ A’raf, 7/29.

¹³¹ Neml, 27/87.

¹³² Kur’an’da iltifat sanatıyla ilgili daha geniş bilgi ve örnek için bkz: Zerkeşi, Burhan, III, 314 ve devamı, İbn Kayyim el-Cevziyye, el-Fevâidü’l-Müşevvik ila Ulumi’l-Kur’an, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, t.y., s. 98-103.

“Bir şey hakkındaki olumlu ya da olumsuz bir niteliğin sonsuz bir ölçüde olduğunu vurgulamak amacıyla, bu niteliğin, hayalî bir boyuta ulaştığını anımsatan bir ifade kullanmak”¹³³ olarak tanımlanan mübalağa sanatı da Kur’an’ın üslûp özelliklerindedir. Mübalağa ile ifade edilen söz, aslında mübalağa olmadan da anlam bakımından tam bir sözdür. Ancak mübalağa yapılarak, bu anlamın daha da güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kur’an’da mübalağa sanatına şu ayeti örnek verebiliriz:

*“Onlar gerçekten tuzaklarını kurmuşlardı. Tuzakları yüzünden dağlar yerinden oynayacak olsa bile, onların tuzaklarını Allah bilmektedir.”*¹³⁴ Ayette söz konusu edilen kişiler aslında dağları yerinden oynatacak güçte olmamalarına rağmen, mübalağa yapılarak onların tuzak kurma kapasiteleri bu dereceye varsa bile, Allah haberdar olduğu için bir işe yaramaz denmek istenmiştir.

Sonuç Yerine

Kur’an-ı Kerim mesajlarını insanlara iletirken, birçok farklı üslûp kullanmıştır. Kıssalar vasıtasıyla muhatapların etkilenmesi, tekrarlara yer verilmesi, maksadın mecaz, isti-are ve kinaye gibi yan anlamlara başvurulması ifade edilmesi, temsil ve teşbihlere başvurulması Kur’an’ın bazı üslûp özelliklerindedir. Kur’an’da yer alan çeşitli sanatsal ifade tarzları da aynı şekilde Kur’an’ın üslûplarındandır. Kur’an’ın üslûp özelliklerinin, onun anlaşılması açısından ifade ettiği önem hepimizin malumudur. Bu üslûp özelliklerinin dilin işlevleri açısından ele alınıp incelenmesi, Kur’an’ın sonraki muhatapları açısından ortaya çıkması muhtemel bir takım anlama problemlerinin çözümüne katkı sağlayabilecek, daha önceki çözüm önerileriyle karşılaştırılabilecek ve yeni bakış açıları getirebilecek niteliktedir.

¹³³ Kazvini, s. 144-145; Taftazâni, s. 405-408; ayrıca bkz. İbn Kayyim, 195-196.

¹³⁴ İbrâhim, 14/46.

Kur'an-ı Kerim'in üslup özelliklerinden bir kısmıyla dilin işlevleri arasında bağlantı kurulabilir. Bu bağlamda, Kur'an'ın tümü dilin göndergesel işleviyle irtibatlandırılabilir. Zira Kur'an'ın her ayetinde muhataplara bir bilgi ve mesaj verilmesi amaçlanmıştır. Dilin duygusal işleviyle, Kur'an'ın kıssalara, yananamlara ve değer ifade eden kullanımlara yer vermesi arasında bir benzerlik söz konusudur. Kur'an'da yer alan emir, nehiy kipleri ve inşâî formlar dilin çağrı işleviyle örtüşmektedir. Kur'an'da tekrarların yer alması, tenbih edatları ve bazı surelerin başındaki huruf-i mukatta'a dilin ilişki işlevi bağlamında, bazı kelime ve kavramların açıklanması üst dil işlevi bağlamında değerlendirilebilir. Kur'an'ın üslûbunda önemli bir yer tutan edebi ve sanatsal kullanımlar ise dilin sanatsal işlevi açısından incelenebilir.

Kur'an'ın üslûp özellikleri bunlarla sınırlı olmadığı gibi, dilin işlevleriyle Kur'an'ın üslûbu arasında kurulabilecek irtibat da bu çalışmada ele alınan hususlardan ibaret değildir. Aksine, Kur'an'ın üslûbunun, dilin işlevleri açısından daha geniş kapsamlı bir çalışmada ele alınmaya müsait olduğunu düşünüyoruz. Bu çalışma, Kur'an'ın üslûp özelliklerini dilin işlevleri açısından ele almaya, bu tür bir bağlantı kurmaya yönelik bir gayretin sonucu olup, genişletilmeye ve geliştirilmeye müsaittir.